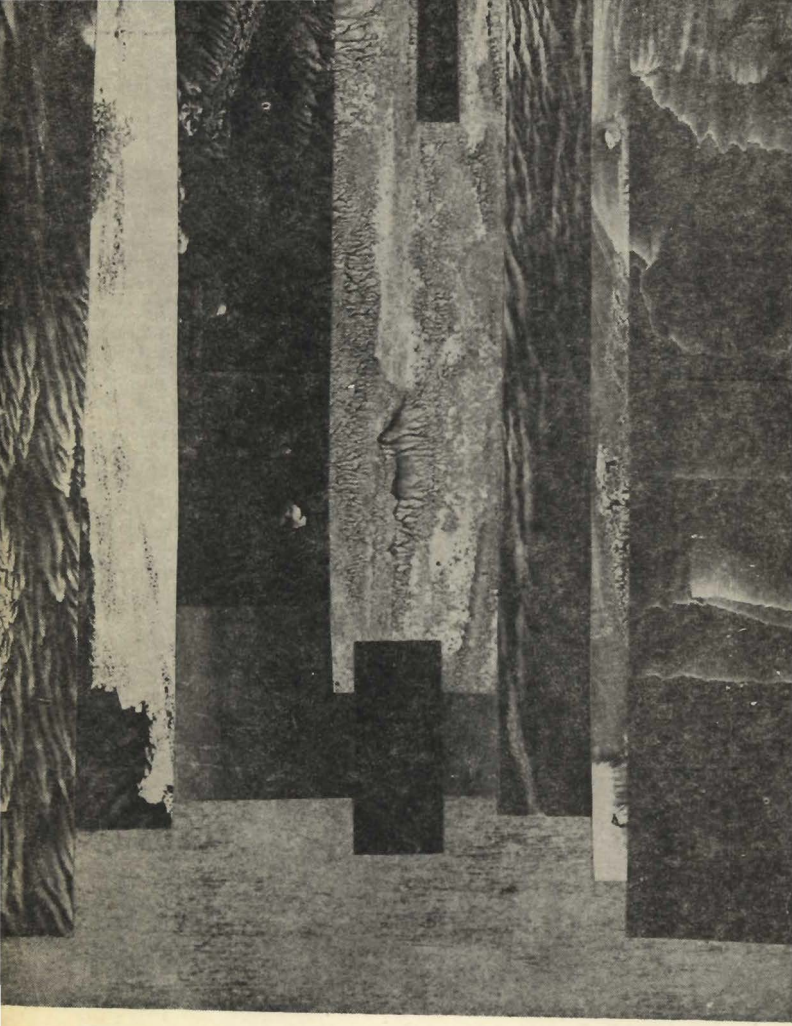

PAŃSTWOWY TEATR DRAMATYCZNY W WAŁBRZYCHU

SEZON 1970/71

Wałbrzyska Drukarnia Akcydensowa
zam. 397 27.I.71 K-19/72 4.000 br. 110×175

PAŃSTWOWY TEATR DRAMATYCZNY W WAŁBRZYCHU

Dyrektor i kierownik artystyczny
ADOLF CHRONICKI

Kierownik literacki
BOGDAN BĄK

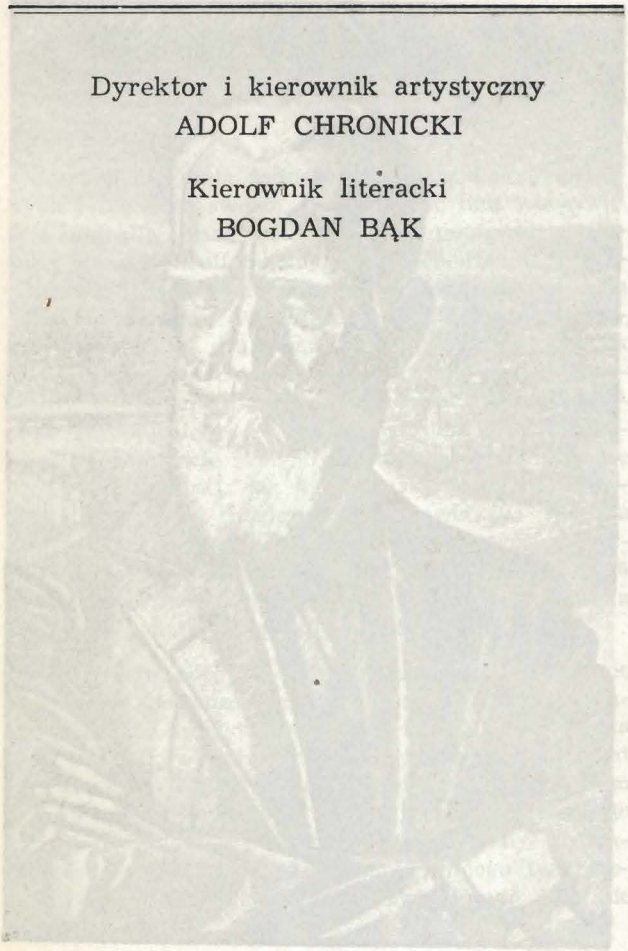

SEZON 1970—71

George Bernard Shaw

PROFESOR FONETYKI

Czytelnik zorientuje się w miarę czytania, że do „Pigmaliona" potrzebna jest nie przedmowa, lecz zakończenie, które też znajdzie się na właściwym miejscu.

Anglicy nie mają żadnego szacunku dla swego języka i nie uczą swoich dzieci mówić nim właściwie. Nie potrafią pisać ortograficznie, ponieważ posługują się starym alfabetem obcego pochodzenia, w którym tylko spółgłoski — i to nie wszystkie — mają ustaloną wymowę. W rezultacie nikt nie wie jak należy przeczytać drukowany tekst i dlatego Anglik nie może wprost ust otworzyć, aby nie wzbudzić pogardy w innym Angliku. Wymowa większości języków europejskich jest już dziś dostępna cudzoziemcow na podstawie samych tekstów drukowanych,, ale zarówno angielski, jak i francuski, pozostają językami fonetycznie niedostępnymi nawet dla Anglika i Francuza. Potrzebujemy na gwałt jakiegoś entuzjasty fonetyka, który mógłby odegrać rolę reformatora w tej dziedzine. I dlatego właśnie takiego człowieka zrobiłem bohaterem popularnej sztuki. (...)

Muszę się pochwalić, że „Pigmalion" cieszył się ogromnym powodzeniem na scenach i ekranach całej Europy, Ameryki Północnej i Anglii. Sztuka ta jest tak całkowicie i rozmyślnie dydaktyczna, a temat jej uważany jest za tak suchy, że z rozkoszą rzucam ją na głowy mędrków, którzy skrzeczą, że dzieło sztuki pod żadnym pozorem nie powinno być dydaktyczne. Sprawdza się tu słuszność mojego twierdzenia, że wiele sztuk nigdy niczym innym być nie może. (...)

Wreszcie tym, którzy martwią się gminnym akcentem stanowiącym przeszkodę do objęcia wyższych stanowisk, chciałby dodać, że przemiana jaka dzięki profesorowi Higginsowi dokonała się w kwiaciarce ulicznej, nie jest ani niemożliwa, ani niezwykła. Córka nowoczesnego dozorcy paryskiego, która zaspakaja swoje ambicje grając na scenie rolę królowej hiszpańskiej w sztuce „Ruy Blas" w Teatrze Francuskim, nie jest tylko jedną z wielotysięcznej rzeszy mężczyzn i kobiet, którzy pozbyli się takich czy innych cech gwarowych i opanowali nowy język. Nasze panny sklepowe i pokojowe ze śródmieścia Londynu są dwujęzyczne. Ale opanowanie tego drugiego języka musi być wynikiem metody naukowej, w przeciwnym bowiem wypadku ostatnie stadium nauki adepta może się okazać gorsze od pierwszego. Znacznie przyjemniej jest słuchać człowieka mówiącego bezpretensjonalną gwarą slumsów, niż kogoś, kto pojęcia nie mając o fonetyce, wysila się aby naśladować plutokrację. Niech ambitne kwiaciarki, które przeczytają tą sztukę, nie wyobrażają sobie, że będą mogły podawać się za wytworne damy, naśladując ich wymowę ale nie mając odpowiedniego wyszkolenia. Muszą się na nowo i inaczej uczyć swego alfabetu i to pod kierunkiem fonetyka — specjalisty. Małpowanie może je tylko ośmieszyć.

George Bernard Shaw

(ze wstępu do „Pigmaliona". PIW Warszawa 1955, tytuł pochodzi od autora).

Bronisława Bałutowa

PIGMALION

Jedną z najgłośniejszych sztuk Shawa jest „Pigmalion", „romans w 5 aktach", napisany w r. 1912. Tematem, ściśle mówiąc, jest tu fonetyka. Shaw interesował się sprawami fonetyki od czasu, gdy pragnąc ropocząć karierę mówcy dowiedział się od starego śpiewaka operowego, że kto chce przemawiać publicznie, musi zacząć od ponownego nauczenia się alfabetu, opracowując wymowę każdej zgłoski i ćwicząc ją tak, jak śpiewak ćwiczy gamy. Shaw zabrał się do tego sumiennie i nigdy odtąd tych ćwiczeń nie zaniedbywał. Przed wielkim wiecem w Glasgow, na którym miał wygłosić mowę w sprawie reformy celnej, przez dwa tygodnie chodząc po górach przygotowywał się do wystąpienia, deklamując Szekspira.

Dla obudzenia zainteresowania tą kwestią poświęcił swą sztukę dyscyplinie fonetyki. Obok tego tematu wyjściowego „wyrósł" wszakże temat drugi, który swą ważnością wysunął się na pierwszy plan sztuki. Konflikt dramatyczny ukazuje metamorfozę nędznej dziewczyny proletariackiej w „księżniczkę", przy zastosowaniu skondensowanego kursu normalnej edukacji panny z towarzystwa. Ponieważ zagadnienie to rozpatruje się na gruncie angielskim, największą barierą klasową, jeśli chodzi o zewnętrzne różnice między ludźmi, jest język; rozbieżności językowe na terenie Anglii, wytyczone zarówno różnicami geograficznymi, jak i klasowymi są tak duże, że osoba zupełnie niewykształcona, chcąc mówić językiem literackim musi przejść prawdziwą reedukację, nauczyć się nowego języka. Oto sytuacja wyjściowa znanej fabuły „Pigmaliona".

Przekształcenie Elizy w damę dotyczy początkowo cech ściśle zewnętrznych: wyglądu, języka, dobrych manier. Lecz w miarę rozwoju form wytwarza się w dziewczynie potrzeba bardziej cywilizowanej treści duchowej; budzi się w niej godność, poczucie własnej wartości, stłumiona niegdyś nędzą wiara we własne siły. I kiedy jej opiekun, profesor Higgins, dla którego cała jej edukacja była zwykłym eksperymentem, traktuje ją w dalszym ciągu jak domowe zwierzątko,

Eliza buntuje się. Zmusza go uznania swego rozbudzonego człowieczeństwa, do szacunku, choć nie może, zmusić go do miłości. Higgins, zatwardziały stary kawaler, pochłonięty swą naukę, nie nadaje się na męża dla Elizy; wobec tego, jak informuje nas posłowie, gdyż zakończenie sztuki nie mówi jasno, jak się ułożą ich wzajemne stosunki, Eliza poślubia przystojnego młodzieńca „z dobrej rodziny" i zakłada kwiaciarnię, która zapewni byt młodej parze.

Ale to, co stanie się z Elizą, nie jest najważniejsze. Jej zwycięstwem i happy endem tej historii jest przekształcenie Elizy w pełnego człowieka, które dokonuje się w chwili, gdy zdaje sobie sprawę ze swej niezależności od Higginsa i z możliwości, jakie otwarło przed nią życie. W nowej wersji Shawa Pigmalion i jego dziewica nie potrzebują swej miłości dla osiągnięcia pełni życia.

Punkt ciężkości treści ideologicznej sztuki leży w fakcie, że różnice klasowe między ludźmi wynikają jedynie z uwarunkowań natury ekonomicznej, a nie z jakichś wrodzonych, dziedzicznych ograniczeń czy braków jednostki; wystarczy zmienić warunki bytu, by stworzyć potrzebę cywilizacji i przynieść jej zrealizowanie.

„Pigmalion" odniósł olbrzymi sukces i stał się jedną z najbardziej „kasowych" sztuk Shawa. Powodzenie to zawdzięcza głównie wzruszającej postaci Elizy, która ma więcej ciepła i życia od zwykłych shawiańskich bohaterek. Jedną z najlepszych sylwetek bohaterów drugoplanowych stworzył Shaw w osobie ojca Elizy, Alfreda Doolittle, sprytnego i jowialnego dżentelmena z najniższych sfer proletariatu. Dodatkową, ale niezmiernie doniosłą sensacją, która wywołała istny przewrót w dziejach sceny angielskiej, było użycie przez Elizę zwrotu „not bloody likley", który jest jednym z najbardziej wulgarnych w języku angielskim i bywa zazwyczaj starannie wykropkowany w książkach. Efekt głośnego użycia tego wyrażenia na scenie, wobec pełnej sali widzów, był piorunujący. Jakże daleko w tyle pozostała wiktoriańska Anglia!

Bronisława Bałutowa

(z książki „Dramat Bernarda Shaw" Ossolineum 1957).

GEORGE BERNARD SHAW

PIGMALION

(PYGMALION)

Przekład: **Florian Sobieniowski**

kierownik muzyczny
TERESA GALIA

scenografia
ANNA SZELIGA

reżyseria
MARYNA BRONIEWSKA

P R E M I E R A — L U T Y 1971

O B S A D A

HIGGINS, profesor fonetyki — ADOLF CHRONICKI
Mrs HIGGINS, jego matka — STANISŁAWA SIEDLECKA
ELIZA DOLITTLE — TERESA UJAZDOWSKA
ALFRED DOOLITLE, jej ojciec — ROMAN SIKORA
PICKERING, pułkownik — JANUSZ OBIDOWICZ
Mrs PEARCE — HALINA BIELAWSKA
Mrs EYNSFORD HILL — JADWIGA JARWICZ
KLARA, jej córka — JOANNA DOBRZAŃSKA
FRED, jej syn — WIESŁAW KOWALCZYK
GADATLIWY — KONRAD FULDE
SARKASTYK — MAREK ŁYCZKOWSKI
POKOJOWA — KRYSTYNA LISKOWACKA
POLICJANT — JÓZEF TAMSKI

asystent reżysera
ROMAN SIKORA

przedstawienie prowadzi
JÓZEF TAMSKI

kontrola tekstu
KRYSTYNA LISKOWACKA

ZASTĘPCA DYREKTORA
WŁADYSŁAW SOWIŃSKI

KIEROWNIK PRACOWNI SCENOGRAFICZNEJ
TADEUSZ RAJKOWSKI

KIEROWNIK TECHNICZNY
ZENON KUBAS

KIEROWNICY PRACOWNI

główny elektryk	HENRYK HADAJ
Pracownia krawiecka damska	STANISŁAWA SIKORA
„ „ męska	LUCJAN OCHOTNY
„ stolarska	JAN DYDUCH
„ mal-modelatorska	WACŁ. GRYNCEWICZ
„ fryzjerska	GERTRUDA OLSZLEGIER
Brygadier sceny	CZESŁAW TATARA

MIT O PIGMALIONIE I GALATEI

Pigmalion, syn Belosa, zakochał się w Afrodycie, a ponieważ nie chciała mu się oddać, wyrzeźbił z kości słoniowej jej posąg i położył go na swoim łóżku, błagając ją o litość. Afrodyta wcieliła się w ten posąg ożywiając go jako Galateę, która urodziła Pigmalionowi Pafosa i Metarme.

Robert Graves

(z książki Roberta Gravesa „Mity greckie" PIW, Warszawa 1967).

WAŻNIEJSZE UTWORY DRAMATYCZNE SHAWA

Szczygli zaułek	— 1892
Bałamut	— 1892
Profesja pani Warren	— 1893
Żołnierz i bohater	— 1894
Kandyda	— 1895
Uczeń diabła	— 1897
Cezar i Kleopatra	— 1898
Człowiek i nadczłowiek	— 1903
Druga Wyspa Johna Bulla	— 1904
Major Barbara	— 1905
Lekarz na rozdrożu	— 1906
Nowa umowa małżeńska	— 1908
Mezalians	— 1910
Pierwsza sztuka Fanny	— 1911
Androkles i lew	— 1912
Pigmalion	— 1912
Dom złamanych serc	— 1916
Powrót do Matuzalema	— 1921
Święta Joanna	— 1923
Wielki kram	— 1929
Milionerka	— 1936
Genewa	— 1938
Biliony Buoyantów	— 1949

ANEGDOTY O G.B.S.

Po nowojorskiej premierze „Kandydy", Shaw wysłał do odtwórczyni roli tytułowej depeszę następującej treści: „Fenomenalna, nieprześcigniona!". Aktorka odpowiedziała: „Przesada, przesada!". Shaw w kolejnej depeszy: „Miałem na myśli sztukę!" Aktorka: „Ja także!".

*

Pewien młody autor oddał twórcy „Szczyglego zaułka" rękopis swej sztuki do oceny. Po jakimś czasie oddając rękopis Shaw powiedział: „Cóż, przyjacielu, takiej sceny jak pan w drugim akcie nie napisał nawet Szekspir!" Na to autor pełen najlepszej wiary: „O której scenie mówi pan, Mistrzu". Shaw: „Naturalnie o tej z telefonem".

*

Oddając rękopis innemu młodemu autorowi oświadczył: „Takie sztuki młodzieńcze, może pan pisać będąc już sławnym. Narazie trzeba pisać dużo lepiej."

*

Pewna znana z piękności gwiazda filmowa zaproponowała Bernardowi Shaw małżeństwo, argumentując to w sposób następujący: „Niechże pan sobie wyobrazi nasze dzieci, które oddziedziczą po panu intelekt, a po mnie urodę". Shaw replikuje: „Droga pani, a jeśli stanie się odwrotnie".

*

W odpowiedzi na pewne zaproszenie Shaw zadepeszował: „Niestety nie ma możności przyjechać. Szczegóły kłamstwa listownie."

„Drogi Przyjacielu! Wysyłam Ci dzieła Szekspira, Goethego, Schillera, Wiktora Hugo, a poza tym kilka ciekawych książek do przeczytania. G.B.Shaw".

*

Kiedy po premierze jednej ze sztuk Shaw wśród burzliwych oklasków znalazł się na scenie, rozległ się pojedyńczy, ostry gwizd. „Jestem całkowicie pańskiego zdania — zareplikował pisarz — ale cóż we dwu przeciwko nim poradzimy..."

PARADOKSY WIELKIEGO KPIARZA

Człowiek rozsądny dostosowuje się do świata. Człowiek nierozsądny pragnie dostosować świat do siebie. Dlatego wszelki postęp zależy od nierozsądnych.

*

Wszystkie wielkie prawdy rodzą się jako bluźnierstwa...

*

Nigdy nie bronię się przeciwko pokusie, ponieważ doszedłem do wniosku, że to, co mi szkodzi, wcale mnie nie nęci.

*

Kiedy głupiec robi coś czego się wstydzi, stwierdza zawsze, że spełniał swój obowiązek.

Wszystko co młodzi mogą zrobić dla starych, to potrząsnąć nimi od czasu do czasu.

*

Chyba ode mnie nie oczekujecie, że powiem coś o jakiejś sztuce, nie wiedząc kto ją napisał... Jeśli to dobry autor, sztuka jest oczywiście dobra. To się rozumie samo przez się.

*

Co naprawdę pochlebia człowiekowi, to świadomość, że jest godzien pochlebstw...

*

Są tylko dwie istotne cechy: sprawność i niesprawność. I tylko dwa rodzaje ludzi: sprawni i niesprawni.

*

Im więcej naszych uczynków nas zawstydza, tym bardziej zasługujemy na szacunek.

*

Są dwie tragedie w życiu: Nie osiągnąć celu swoich marzeń. I — osiągnąć go.

*

Nie rób drugiemu tego, co chciałbyś, żeby on robił tobie. Możecie różnić się gustami.

*

Nie mogę zmuszać ludzi, żeby uznali mnie za najukochańszego autora, nawet dla ich własnego dobra.

*

Przeklinam na wieki tego, kto teraz czy w jakimkolwiek czasie zamieści moje utwory w książce szkolnej i sprawi, że stanę się tak znienawidzony jak Szekspir. Moje sztuki nie były przewidziane jako narzędzia tortur.

Mały kalendarz życia i twórczości George'a Bernarda Shaw

1857 — W średniozamożnej irlandzkiej rodzinie kupieckiej w Dublinie 26 czerwca urodził się George Bernard Shaw.

1875 — 3 czerwca Shaw drukuje swój pierwszy artykuł w „Public Opinion".

1876 — Shaw opuszcza Irlandię. W Londynie drukuje recenzje muzyczne.

1879 — Pierwsza powieść „Niedojrzałość". Początek działalności społecznej.

1882 — „Postęp i ubóstwo" Henry George'a powoduje zainteresowanie Shawa socjalizmem.

1884 — Działalność w Fabian Society, reformistycznym stowarzyszeniu założonym przez utopistę Tomasza Dawidsona.

1885 — Prace z zakresu krytyki i historii sztuki (literatura, teatr, muzyka). Pierwszy rzut „Szczyglego zaułka". Studia nad „Kapitałem" Marksa.

1891 — Ukazuje się drukiem „Kwintesencja ibsenizmu".

1892 — Prapremiera „Szczyglego zaułka" początkiem drogi twórczej Shawa — dramaturga.

1893 — Powstaje „Profesja pani Warren". Sztuka aż do roku 1924 nie może być wystawiona w Anglii ze względu na zakaz cenzury. W roku 1902 odbyło się wprawdzie półamatorskie, klubowe prawykonanie dla wąskiego kręgu odbiorców, ale w teatrach publicznych nadal zobaczyć jej nie można.

1898 — Ukazują się „Sztuki przyjemne i nieprzyjemne", w tym także „Profesja pani Warren". Powstaje jedna z najciekawszych sztuk historycznych Shawa „Cezar i Kleopatra".

1900—1914 — Shaw kontynuuje prace dramatopisarskie, powstają między innymi: „Człowiek i nadczłowiek", „Druga wyspa Johna Bulla". Ukazuje się zbiór recenzji teatralnych: „Teatry londyńskie w latach dziewięćdziesiątych".

1912 — PIGMALION.

1924 — „Święta Joanna".

1925 — SHAW OTRZYMUJE NAGRODĘ NOBLA (ODRZUCONA).

1929 — Teatr Polski w Warszawie występuje ze światową prapremierą „Wielkiego kramu".

1931 — Podróż do ZSRR. Po powrocie pisze sztukę „Zbyt prawdziwe żeby było dobre", gdzie konfrontuje dwa światy.

1933 — Podróż do Afryki i Stanów Zjednoczonych. Okres największej popularności Shawa.

1935 — „Genewa" — sztuka o Lidze Narodów.

1945—1949 — Nieustanna działalność literacka. Powstaje między innymi sztuka „Biliony Buoyantów" i „Szesnaście szkiców o samym sobie", prace publicystyczne w „The Times", „New Statesman" i „Daily Worker".

1950 — Prace nad dialogami dla teatru lalkowego przerywa śmierć. Wielki Kpiarz — George Bernard Shaw umiera 2 listopada.

W REPERTUARZE TEATRU

SIDNEY HOWARD
MARZENIA I KLĘSKI

STEFAN ŻEROMSKI
UCIEKŁA MI PRZEPIÓRECZKA...

KASPER STEFANOWICZ
TAKA NOC NIE POWTÓRZY SIĘ WIĘCEJ

PROGRAM NR 43

Redakcja: BOGDAN BĄK
Projekt okładki: ANDRZEJ SZELES
Układ graficzny: ANNA SZELIGA
Reprodukcje: MAREK ŁYCZKOWSKI

CENA 3,— zł

Instytut Teatralny
ze zbiorów Polskiego Ośrodka ITI

Egzemplarz okazowy